

VÍCTOR ALEXANDRE

ELS AMANTS

DE LA RAMBLA DEL CELLER

Meteorα

Víctor Alexandre

Els amants de la
rambla del Celler

Editorial
Meteorα

Els amants de la rambla del Celler

© Víctor Alexandre, 2017

Reservats tots els drets d'edició per

© Editorial Meteora SL

Gran Via de les Corts Catalanes, 794, ent. 1a

08013 Barcelona

Tel. 93 265 56 54

www.editorialmeteora.cat

contacte@editorialmeteora.com

Primera edició: setembre de 2017

ISBN: 978-84-946982-2-4

Dip. Leg.: B.18434-2017

Disseny de la coberta: © Eduard Serra

Fotografia de la coberta: *Interior del Moulin de la Galette*, Ramon Casas, c. 1890-1891.

© Museu Nacional d'Art de Catalunya

Fotografia de la solapa: © Montse Garcia

Imprès a Liberdúplex, Sant Llorenç d'Hortons

SENSE L'AUTORITZACIÓ ESCRITA DE L'EDITOR, QUEDA RIGOROSAMENT PROHIBIDA, SOTA LES SANCIONS ESTABLERTES PER LA LLEI, LA REPRODUCCIÓ TOTAL O PARCIAL D'AQUESTA OBRA A TRAVÉS DE QUALSEVOL PROCEDIMENT MECÀNIC O ELECTRÒNIC, INCLOENT-HI LA REPROGRAFIA, LA DIFUSIÓ PER XARXES TELEMÀTIQUES I LA DISTRIBUCIÓ D'EXEMPLARS D'AQUESTA EDICIÓ MITJANÇANT LLOGUER O PRÉSTEC PÚBLICS.

ELS AMANTS DE LA
RAMBLA DEL CELLER

En memòria dels estimats Joan Grases i Maria Cabanes.
Aquesta no és pas la seva vida, però ben bé podria haver-ho estat.

El metall m'ha pres les persones que més he estimat. De vegades ho ha fet en forma de bala; d'altres, en forma de via fèrria. Hi penso en sentir les campanes del Monestir, anunciant les cinc de la tarda. Les campanes, com les bales i les vies, també són filles del metall. Agafó la tassa de te, m'atanso a la finestra i espero que apareguin. Per sort, s'ha arreglat el dia. La fortíssima tempesta del matí ha causat nombroses inundacions al clavegueram i ha provocat la caiguda d'arbres a diversos carrers. Ara mateix, la rambla del Celler ofereix un aspecte insòlit. Els ciclistes es veuen obligats a esquivar les branques trencades que ocupen el seu carril i tant el passeig central com les voreres laterals estan plens de fulles i d'objectes que el vent ha arrossegat. «Avui no sortiran de casa», penso. Tanmateix, fa una tarda tranquil·la i el sol de gener, que finalment s'ha deixat veure, encara trigarà una hora ben bona a pondre's.

M'he equivocat. Sí que han sortit. Puntuals com la successora de la Gambirota, l'estimada campana que es feia escoltar en temps de Pere el Cerimoniós, els veig venir. Com sempre, caminen molt a poc a poc. Ella, la Marieta, amb el pes dels seus noranta-dos anys,

ho fa amb dificultat, recolzant el braç esquerre en el seu home i el dret en un bastó. «Amb una jaqueteta, una faldilla prisada i un mocador primet al coll en té prou», penso una vegada més. Sempre m'ha cridat l'atenció veure-la tan poc abrigada a l'hivern. En Joan, en canvi, és més fredolic. Es cobreix el cap amb una gorra i el cos amb un tabard, i mentre parla, si no gesticula, té tendència a ajustar-se el tapacoll. A punt de fer noranta anys, és el més jove dels dos, i el més xerriaire també. La Marieta és més escoltadora i quan li diu alguna cosa, sempre més breu, ho fa sense deixar de mirar a terra perquè pateix artrosi i ja ha caigut més d'un cop. Una de les vegades que va caure s'aixafà una vèrtebra i es trencà el fèmur, i el metge li recomanà que defugís els desnivells. I, ves per on, va ser justament aquesta necessitat de trobar un camí més pla el que els va dur a passejar entre la Baixada de l'Alba i el carrer de Sant Medir, just davant del meu estudi. Sense aquest detall, i sense la particularitat de veure'ls passar tres cops cada dia a la mateixa hora, com si es tractés d'un circuit tancat, mai no m'hi hauria fixat.

Fruit d'aquesta observació em va sortir un article que, a partir de l'amor que hi percebia, fantasiava sobre les moltes vegades que aquelles dues persones potser havien estat a punt de dir-se adéu. Ara són menuts i aflaquits, i observats amb els ulls vanitosos de la primavera, es diria que mai no han estat joves, que sempre han estat vells. Però no és cert. Els amants que passen tots els dies a vuitanta metres de la meva finestra han tingut cossos joves, nerviüts, serenys; cossos que han estimat i que han estat estimats amb la mateixa força i amb el mateix delit amb què s'estimen els cossos gemmats i florents que ara es creuen pel carrer.

Amb tot, no va ser només l'edat dels amants ni la particularitat del seu passeig el que m'empenyé a parlar-ne en el *Diari de Sant Cugat*, sinó la serena felicitat que traspuaven. N'he vist moltes, de parelles grans, al llarg dels anys, naturalment; homes i dones vells amb les noces d'or estotjades en el record. Però ben sovint han estat homes i dones que es castigaven mútuament per mitjà de retrets

constants, homes i dones que es flagel·laven plegats perquè els aterria la idea de flagel·lar-se sols. Els amants de la rambla del Celler no són d'aquests. A la distància a què els vaig descobrir no podia distingir amb claredat les seves cares, però en tenia prou per veure que vivien pendants l'un de l'altra. Ho veia en la cura amb què en Joan agafava la Marieta perquè no caigués i en la confiança amb què ella s'hi lliurava, ho veia en la tendresa amb què ell li explicava les seves coses i en la complaença amb què ella hi parava atenció, ho veia en l'afabilitat dels seus silencis i en la lleialtat de saber-se'n, l'un de l'altra, el més bell amic. Hi veia tot això i, en conèixer-los, hi vaig veure moltes coses més.

La descoberta la vaig fer tres anys enrere, amb l'arribada de la tardor, que és l'època en què la rambla del Celler es converteix en una melangiosa catifa de fulles mortes i la nuesa dels arbres de dotze metres que s'alcen davant del meu estudi m'ofereix una visió del carrer que el fullam de la primavera i l'estiu m'amaguen. És com assistir a una obra en dos actes. Durant els mesos de floridesa tinc la sensació de viure al mig del bosc envoltat de verd i ocells; durant la tardor i l'hivern, en canvi, hi descobreixo un munt de santcugatencs que van i vénen abstreus en els seus quefers quotidians, gent que treballa o que passeja o que espera o que té pressa... És entremig de tota aquesta gent, que hi albiro cada tarda, com si fondegessin ja l'última riba amb la xarxa plena de saviesa, el pas lànguid dels amants de la rambla del Celler.

D'un temps ençà, sobretot aquest 2011, la nostra relació s'ha fet més propera i he descobert moltes coses. Per exemple, he descobert que compartim un sentiment profund per *Les fulles mortes*, de Prévert, la cançó de dos amants que ja no estan junts:

*M'agradaria tant que recordessis
els dies feliços en què tu i jo érem amics.
En aquell temps la vida era més bella
i el sol brillava més que no pas avui.*

*Les fulles mortes se'ns arrapen a la pell.
Ja ho veus, no he oblidat res.
Les fulles mortes s'amunteguen pels carrers,
com les penes i els records,
i el vent del nord les escombra
dins la nit freda de l'oblit.
És una cançó que ens uneix.
Tu m'estimaves, jo t'estimava
i vivíem plegats.
Però la vida allunya els qui s'estimen,
ben dolçament, sense fer soroll.
I el mar esborra de la platja
les passes dels amants desunits.*

La lletra és més llarga, ja ho sé, però sempre hi ha algun trosset que se'm resisteix. En parlar-ne un dia amb ells, vaig saber que en Joan prefereix la versió de Juliette Gréco, mentre que la Marieta s'estima més la d'Yves Montand. Jo els vaig confessar que, a mi, m'agraden totes dues. La versió de la Gréco, gairebé recitada, trobo que és més sensual i que assumeix la fatalitat del destí amb un tel d'ironia. La versió de Montand, en canvi, és més romàntica, més emotiva i afligida, i adquireix una tendresa especial precisament perquè és un home qui la canta. De fet, potser m'inclino més per la de Montand. I no pas perquè senti cap devoció superior per ell, sinó perquè considero que és la seva cançó. La vaig sentir per primer cop en un cinema de París quan tenia dotze anys i ja era orfe de pare. Tots els estius, des dels deu anys i fins que vaig fer-ne disset, l'Abdó, un oncle exiliat a França, germà petit del meu pare, i la Viviane, la seva dona, m'acollien a casa seva perquè respirés una mica d'aire pur, allunyat de la desoladora grisor de la Barcelona franquista. Només els fills dels feixistes i dels catalans col·laboracionistes van tenir una infantesa feliç en la Barcelona d'aleshores. En sortir de l'escola, els meus companys i jo trèiem el berenar de la cartera i el desembolicàvem amb un cert

enjòlit. Si era pa amb xocolata ens el menjàvem, si era pa amb codony el llençàvem. Odiàvem a mort el codony. «A qui li pot agradar un codony tan dolent?», ens preguntàvem. Això feia que el carrer de l'escola fos conegut com el carrer *Codonyer*. Bàsicament, per l'aspecte que presentaven els escocells dels arbres durant el curs.

A mi, però, la mare no m'entaforava mai el codony en el pa. El llonguet que em posava per berenar no ho permetia. El codony o la presa de xocolata sempre anaven situats en el solc de la part superior i embolicats amb *La Vanguardia*. Ara ja fa molts anys que no menjo llonguets, però el tacte vellutat de la farina en la fenedura de la part inferior no l'he oblidat mai. D'amors de joventut que em semblaven immortals, sí que n'he oblidat. Però no pas el tacte d'aquell pa.

És ben curiós el munt de coses que ens vénen al cap a partir d'una de concreta que no hi té res a veure. Deu ser que una cosa porta l'altra: *Les filles mortes*, l'oncle exiliat, l'estiu del 62, París... Sí, va ser en un antic teatre de varietats parisenc, reconvertit en cinema de barri, on vaig escoltar per primer cop la cançó de Prévert i on també vaig descobrir Montand en el paper de Diego, un antic membre de la Resistència a qui un captaire anuncia que coneixerà una dona fascinant anomenada Malou de la qual s'enamorarà irremissiblement. La pel·lícula es deia *Les portes de la nit* i em va tenir tota l'estona atrapat a la butaca. Era massa nen per entendre-la, és clar. Els oncles tampoc no van dir-me'n gaire coses abans d'entrar. Però les imatges naturalistes, plenes d'ombres nocturnes, d'humitat i de degradació de la pel·lícula, em van commoure de dalt a baix. Especialment la presència del Destí, encarnat en un captaire que toca *Les filles mortes* amb una harmònica mentre Diego la taral·leja sense adonar-se que és en la lletra on hi ha el mal averany que parla de la impossibilitat del seu amor amb Malou.

La Judit, la que va ser la meva segona companya, també tenia predilecció per la versió de Montand. Però del Montand ja gran. Trobava que el Montand jove, per bé que tenia més veu, encadenava les frases sense deixar que respiressin i no treia prou profit de la

bellíssima lletra de Prévert. El Montand gran, en canvi, especialment el Montand que la canta a l'Olympia de París quan té seixanta anys, s'emociona amb cada paraula que diu perquè el transporta als dies que la Piaf l'acollia en els seus braços i l'ajudava a convertir-se en l'artista que amb el temps ha esdevingut. En aquell moment, per tant, cantar *Les filles mortes* suposa per a Montand evocar el rodatge de *Les portes de la nit* i l'inici de la seva amistat amb Prévert, l'home gràcies al qual, tres anys més tard, a La Colombe d'Or, un petit alberg de Sant Pau de Vença, coneixeria Simone Signoret.

Una altra cosa que també deia la Judit, sobre *Les filles mortes*, era que tenia dues lectures. Ella les hi veia, almenys. Una és la que al·ludeix al dolor causat per la fi de l'amor i l'absència de l'altre, amb el paisatge integrat en la tristesa; la segona, més inapel·lable però també més animosa, és la que parla d'un adéu imposat. Un adéu que no ha estat pas provocat per la mort de l'amor-sentiment, sinó per la mort de l'amor-ésser. És a dir, que el plany de l'amant ferit prové de la mort física del seu estimat, no pas del seu desamor.

A la Judit li agradava tenir-ne aquesta visió. La trobava més optimista, més romàntica i esperançadora, perquè parla de la perdurabilitat de l'amor, de l'amor que dura tota una vida, que supera totes les proves i que la mort pot colpejar però no destruir. Li semblava una deliciosa paradoxa que una cançó que parlava de la mort pogués ser tan vivificant. Potser en el segle XXI la idea de la perdurabilitat de l'amor resulta carrinclona i ridícula, fora d'època, ingènua, si més no. Però els amants de la rambla del Cellar la confirmen. O potser tampoc ells no són d'aquest temps?

•

En sortir del cinema, l'oncle Abdó, veient-me tan colpit per la pel·lícula i per unes imatges finals que mostren la insignificança del dolor individual a través d'un Diego que camina atùit entre la multitud, em va dur a la terrassa d'un bar, em va comprar un gelat i em va explicar un munt de coses. Em va explicar que *Les portes de la nit*

parlava del bé i del mal, de l'alteritat, de la inexistència de les casualitats, de la inexorabilitat del destí i de l'amor com a únic alberg de la felicitat. Com és lògic, no vaig entendre res. Però ara, quan penso en els llibres que he escrit, m'adono que tots parlen de l'alteritat. De l'alteritat com a fonament essencial del diàleg i de la reciprocitat en tot univers humà.

L'oncle Abdó va jugar un paper determinant en la meua vida. No era un home afectuós ni gaire amic dels amanyacs, més aviat al contrari. De fet, no em va tractar mai com un nen. Ni tan sols quan tenia deu anys. Sempre em parlava com si fos un adult. Exactament igual. I, ves per on, era justament això el que més em fascinava d'ell, que em fes sentir adult al seu costat. Per això, de nit, quan era al llit, l'imitava sovint. M'inventava un interlocutor i hi mantenien una llarga conversa sobre un tema qualsevol amb un cigarret imaginari als dits. I és ben cert que vaig aprendre moltes més coses aquells estius a França, al costat de l'oncle Abdó, que no pas al pupitre de la meua llòbrega escola barcelonina, sota la mirada vigilant de Franco a la dreta del crucifix i de Primo de Rivera a l'esquerra.

Una de les coses que més m'agradaven de la meua estada a París era anar de compres amb la Viviane per Saint-Germain-des-Prés. Em tenia fascinat un vell acordionista gitano que hi havia a la rue des Beaux-Arts, molt a prop d'una botiga de discos de jazz, i que sempre deia coses agradables a la Viviane. Era un home baixet, de més de setanta anys, mal afaitat, que es cobria el cap amb un barret de color verd i que vivia de les monedes que els vianants, dones sobretot, dipositaven en l'abonyegat platet de llauna que descansava en una cadira que havia pilloscat a l'Ajuntament. Quan algú s'hi atansava per deixar-hi uns cèntims, ell ho agraiïa traient-se el barret, dient-li unes paraules amables o, fins i tot, si li abellia, transmetent-li una fugaç bonaventura. La Viviane em va explicar que es deia René i que durant l'ocupació nazi, en què els gitanos eren considerats éssers inferiors, desequilibrats, pixavagants i fementits, havia estat internat en el camp de concentració de Montreuil-

Bellay, del qual va sortir gràcies a l'encert dels seus averanys. Ara, en caure-li les parpelles, els ulls se li havien empetitit i era molt difícil veure'n el color, però la Viviane deia que devien haver estat uns ulls negres trepants, de basilisc, molt bonics. «Si t'hi fixes, encara en són, de bonics», remarcava. Aquells ulls bonics, de fet, no veien ningú més tan bon punt apareixia la Viviane. Només albirar-la, el rostre d'en René s'il·luminava i, apujant el to de veu per fer-la sentir la seva vianant més estimada, li cantava:

*Sous le ciel de Paris
s'envole une chanson
hum, hum,
elle est née d'aujourd'hui
dans le cœur d'un garçon.
Sous le ciel de Paris
marchent des amoureux
hum, hum,
leur bonheur se construit
sur un air fait pour eux.*

—Bon dia, Viviane!

—Bon dia, René —responia la Viviane, alentint el pas.

—És vostè la dona més bonica de Saint-Germain-des-Prés!

—Ai, René, René... —deia ella, feliç, deixant una moneda en el plat—. Que no veuen més dones els teus ulls?

—Potser si el bon Déu m'hagués donat més ulls... Però com que tan sols me n'ha donat dos, només tinc ulls per a vostè, Viviane!

—Em tens molt mal acostumada, René —es lamentava ella tot caminant.

—Per què, Viviane?

—Perquè el dia que no passo per aquí trobo a faltar les teves floretes.

—Doncs avui tindrà un dia molt feliç, Viviane. Està escrit en el cel de París!

—Moltíssimes gràcies, René!
I René seguia tocant i cantant:

*Sous le ciel de Paris
jusqu'au soir vont chanter
hum, hum,
l'hymne d'un peuple épris
de sa vieille cité...*

Una vegada, quan ja era una mica més gran, recordant el dia que em va dur a veure *Les portes de la nit*, l'oncle Abdó em va confessar que ja l'havia vista anys enrere amb la Viviane. Hi havien anat el Nadal del 1946 i es va produir un gran sarau. Al principi no sabien si anar al Marivaux o al Marignan, però es van decidir pel segon i es van trobar que la gent xiulava o feia comentaris despectius durant la projecció i encara més al final. La trobaven tan avorrida que en lloc de *Les portes de la nuit* en deien *Les portes de l'ennui*. Va ser un fracàs espantós motivat, en bona part, pels canvis que la guerra havia provocat en la gent. Les preferències havien canviat. Però l'oncle Abdó en tenia molt bon record i va voler tornar-la a veure. Estimava molt el cinema, l'oncle Abdó. Va ser ell qui em va descobrir Ophüls, Carné, Renoir, Cluzot, Buñuel, Chabrol, Godard, Truffaut... Sempre deia: «Si després d'haver vist *La regla del joc*, *La gran il·lusió*, *Jules et Jim* o *Els infants del paradís* no estimes el cinema és que tens un forat a l'ànima.»

L'oncle Abdó era vuit anys més gran que la tia Viviane. Es van casar el 1940, just quan ella n'havia fet vint-i-tres, i el seu va ser un amor instantani. L'oncle Abdó havia tingut molta sort a l'exili, molta més que el seu germà Feliu, també republicà, que primer va ingressar al camp de refugiats de Sant Cebrià, a la Catalunya del Nord, on van arribar a aplegar-s'hi 80.000 persones mig mortes de fam i de fred, i després va ser deportat al camp d'extermini de Gusen, on va morir en una cambra de gas. L'oncle Abdó, en canvi,

va anar a raure a Carsac de Gurçon, un poblet occità molt petit, d'una dotzena de cases, amb un alcalde i metge local antifeixista que es deia Deguiral. L'Abdó feia les feines del camp que uns pagesos li encomanaven i aquests l'allotjaven i l'alimentaven. I va ser precisament en aquella granja on va conèixer la Viviane, la filla gran de la família. La primera vegada que es van veure no es podien treure els ulls de sobre, talment com dos beneits, i al cap d'un any, amb la benedicció dels pares, es van casar. Ho van fer el 20 de maig, una setmana després de l'entrada de les tropes de Hitler al nord de França. Inicialment pensaven casar-se el 20 de juny, però la Viviane va témer per la situació legal de l'oncle Abdó i va decidir que era millor avançar-ne la data.

Jo la recordo molt bé, la Viviane. Era una dona sense gaire estudis, només els secundaris obligatoris, però molt intel·ligent i atractiva i amb una elegància natural. No és estrany que l'oncle Abdó se n'enamorés només veure-la. Acostumava a dur vestits florejats de tons verds que feien joc amb els seus ulls i un collar amb una malaquita que li remarcava l'esveltesa del coll. Fumava sovint, però no ho feia mai dreta o aqueferada.

—El plaer de fumar —deia— només l'has de compartir amb algú que estimes o amb els teus pensaments.

Per això només cargolava una cigarreta del seu tabac capolat quan tenia deu minuts per asseure's, ja fos per parlar una estona o per estar-se sola. Ho feia aguantant la cigarreta entre el dit del cor i l'índex de la mà dreta i deixant que el colze descansés indistintament sobre el canell esquerre o sobre les cames encreuades.

L'oncle Abdó també fumava, però ho feia de manera força més compulsiva que la Viviane i amb una incorregible tendència a foradar-se les camises amb la cendra. La Viviane el renyava, però era inútil. Tan inútil com demanar-li que es pentinés. Cada cop que ella li'n feia algun comentari, es limitava a passar-se la mà pels cabells i continuava parlant. Ella n'estava molt, d'ell. En tots els sentits. Físicament era un home de trets més aviat durs, amb nas i orelles

prominents i una fenedura en forma de cicatriu que li naixia al pòmul dret, baixava per la galta i es perdia a la sotabarba. Això, el seu posat introvertit, la mirada noble i el fet que vestís gairebé sempre de negre li donaven una imatge de masculinitat que resultava molt atractiva a les dones. Incloses les que eren molt més joves que ell. L'oncle Abdó, però, abstret sempre en els seus pensaments, ni se n'adonava. També n'estava molt, de la Viviane, i li feia petits regals inesperats en dates no assenyalades. Podia ser un mocador, unes arracades o una brusa que havia vist en un aparador. O també una peça musical, ja que tenia un cert talent per a la guitarra i sovint feia tentines component alguna melodia sense lletra. Normalment, però, tocava cançons conegudes que la Viviane, amb la seva veu emotiva, cantava molt bé. A mi m'agradava molt quan ella imitava Jeanne Moreau i cantava *Le tourbillon de la vie*.

Un parell de mesos després de casar-se, quan els nazis ja havien entrat a París i el mariscal Pétain establia el règim col·laboracionista de Vichy, l'oncle Abdó i la Viviane van decidir ajudar la Resistència. De primer, van establir contacte amb alguns catalans exiliats a les rodalies, com ara Francesc Pujols, Pau Casals, Pompeu Fabra o Alexandre Deulofeu. Va ser Deulofeu, precisament, amb les seves classes, qui ensenyà a la Viviane l'exquisit català que parlava. De fet, ella parlava sovint en català amb l'oncle Abdó. Després van dur a terme activitats força perilloses i compromeses. Pujols, Casals, Fabra i Deulofeu tenien una gran estima per l'oncle Abdó i donaven molt de valor a alguns articles patriòtics que havia publicat anys enrere al diari *La Rambla*. Especialment un que es deia *La plena llibertat de Catalunya*. Tots ells se'n recordaven i en recitaven de memòria alguns fragments. De res no servia que l'oncle Abdó els digués que ell no n'era pas l'autor. Ni d'aquell article ni de la dotzena que havien aparegut amb el seu nom. No el creien. Però era cert que només els signava. S'identificava amb el seu contingut, naturalment, però no els escrivia. L'autor real era algú de qui mai no en va conèixer la identitat. Sempre va romandre oculta. I ell, més per inconsciència

que per intrepidesa, s'hi va prestar. Després van venir les amenaces de mort i l'exili, i també la por. Una por que mai no el va abandonar. Ni tan sols quan ja era casat amb la Viviane.

Tot es va agreujar a partir del moment que ningú no es prenia seriosament els seus desmentiments. Més aviat pensaven que la por el delatava com a autor dels textos i se'n reien. Francesc Pujols, el qui més. Tan convençuts n'estaven, que Ferran Soldevila i Antoni Rovira i Virgili van insistir-hi força perquè escrivís a la *Revista de Catalunya*, que s'editava a París amb el suport de la Fundació Ramon Llull. L'oncle no els treia d'aquí ni trobava la manera de convèncer-los que ell era caixista d'impremta i que només sabia compondre motlles tipogràfics amb les paraules que altres havien escrit. Sort en va tenir que la guerra va interrompre la publicació de la revista durant set anys. No haurien entès que s'hi negués.

Les primeres activitats a favor de la Resistència van ser senzilles. Molts dissabtes, que era el dia de mercat, la Viviane abandonava unes hores el seu lloc de treball a l'estafeta de correus de Carsac de Gurçon i anava pels pobles de la contrada intentant convèncer la gent de la necessitat d'amagar les collites i de no confraternitzar amb els nazis. Després, amb el suport de la família i coordinats amb altres activistes, ella i l'oncle Abdó amagaven gent a casa i lliuraven queviures als enllaços per tal que els fessin arribar a la Resistència. De fet, amb el temps, aquella casa va ser un lloc d'operacions molt actiu on es feien reunions, es dibuixaven plànols, s'amagaven armes i es fabricaven explosius destinats a sabotejar les instal·lacions alemanyes, com ara línies elèctriques, mitjans de transport o vies fèrries. També va ser allà on es van elaborar alguns plans per eliminar col·laboracionistes i per facilitar la fugida cap a Anglaterra o Amèrica de jueus, resistents, polítics i pilots perseguits. Fent això, l'oncle Abdó i la tia Viviane es van jugar la vida moltes vegades, ja que el règim de Vichy es mostrava implacable amb els qui ajudaven els pilots abatuts a evadir-se. Els homes eren afusellats sense pietat i les dones enviades als camps de concentració alemanys.

Van ser uns anys molt intensos, aquells. Després, en recordar-los en presència meva, tant l'Abdó com la Viviane coincidien a dir que moltes de les accions que havien dut a terme només foren possibles perquè ella no podia tenir fills. Si n'haguessin tingut, haurien estat molt menys agosarats. En tot cas, el 1951, quan les coses ja havien tornat a la normalitat, la tia Viviane va pensar que potser era hora d'iniciar una nova vida i suggerí al seu marit d'anar a viure a París. L'oncle Abdó havia demostrat grans habilitats culinàries i ella estava segura que si sabien aprofitar-les, llogant un petit local i fent-hi un restaurant de *cuisine catalane*, no els seria difícil d'obrir-se camí. França també estava iniciant una nova vida i París es trobava en un dels seus moments més estimulants. Després de tot el que havien viscut a la guerra, seria un somni poder recórrer el boulevard Saint-Germain, i els carrers Jacob, Dauphine, Bonaparte, Saint-Benoit, Des Beaux-Arts, Bourbon-le-Château... i descobrir-hi aquells locals de què parlaven tantes publicacions —algunes, com ara *La Métropole*, *Samedi-Soir* o *Élites Françaises*, no gaire bé, per cert. La Viviane es delia per comprovar si encara existien Les Deux Magots, Le Catalan, el Flore, el Lipp, el Vert, el Rose Rouge, el Vieux-Colombier... Volia saber si tota la seva mítica s'havia esvaït, si tot allò que havien estat era ja només un record, o si encara conservaven, ni que fos una mica, l'encant dels seus dies d'esplendor.

Sí, definitivament era el moment d'anar a viure a París. Hi van arribar el 23 de juliol, el mateix dia de la mort de Pétain. L'oncle Abdó tenia quaranta-dos anys i la tia Viviane, trenta-quatre. Jo sempre m'he preguntat si a Carsac de Gurçon s'hauria produït igualment la tragèdia que més tard els va colpejar a París, però mai no n'he sabut la resposta.

• •

La Judit, la meva segona companya, era una dramaturga consolidada i reconeguda. Controvertida, però respectada. El seu material de treball eren la por, la covardia, el conformisme, l'estultícia política, el control de les masses... En la seva última obra, *La germandat dels amansits*, parlava d'una societat imaginària que es troba tenallada per l'immobilisme i la pusil·lanimitat. Una societat refractària a la veritat, una societat que s'ha tornat blana, infantívola, panxacontenta i poruga, i que avança perillosament cap a la substitució dels seus valors pels valors dels seus carcellers. Aquests havien aconseguit que, talment com si fos un gos, no considerés la llibertat com un dret inherent a la seva existència, sinó com una concessió que l'amo li atorgava a voluntat. No tenia un final feliç. Aquella societat, en assumir com a pròpia la identitat dels seus guardians, no sols perdia la consciència de la seva captivitat, també acabava convençuda que era tan lliure com ells. En l'escena final es veia un home passejant un gos. Era un gos molt educat i obediènt, convençut que la llibertat consistia en la llargària de la corretja del seu amo.

De vegades, he de mirar algunes fotografies per fer més vívids els records que em porten a la Judit. No és que no en recordi el rostre,

és clar que el recordo, però m'agrada recolzar-me en una definició més precisa. Ho faig repassant les imatges en paper o les que guardo a l'ordinador. Les pel·lícules dels viatges que vam fer, en canvi, no les miro mai. Tot és massa recent per fer-ho sense sentir dolor. El cert, però, és que la Judit es feia mirar. Sobretot pels seus ulls verds. A mi sempre m'han agradat els ulls verds en una dona. Per això també tinc ben presents els ulls de la Viviane. La Judit, de tota manera, tenia moltes altres coses que m'agradaven, a banda dels ulls. Per exemple, trobava molt sensual el mar de pigues que li ornamentava el cos de dalt a baix i els cabells llisos de color caoba que tot sovint, en dificultar-li la visió, ella apartava amb un gest delicat del dit de l'anell. Una altra cosa que m'agradava d'ella eren els petits semicercles que el temps li havia format a ambdós costats de la boca i que a més de dilatar-li el somriure també el feien més afectuosos. En canvi, si no hagués estat per les fotografies, hauria oblidat el vermell intens amb què acostumava a pintar-se els llavis sempre que vestia de negre. La nit de l'estrena de *La germanat dels amants*, al Teatre Nacional, per exemple. Aquella nit estava preciosa. La prova és que imantava els fotògrafs. Hi havia actors i actrius que feien molt de goig, a l'obra, i també hi havia la directora, que tenia un gran prestigi. Però els flaixos eren per a ella. La llum que irradiava podia amb tot. I jo, que era allà, em sentia immensament feliç. Feliç de ser el seu home, l'home de la seva vida, feliç de veure emergir el seu talent, un talent que a França, a Alemanya o a Suècia feia temps que era reconegut, i feliç de tants elogis, uns elogis que deien que el text era esplèndid i el muntatge també. Hi havia un munt de persones allà i jo només tenia ulls per a ella. L'observava amb una copa de cava a la mà i recordava la deliciosa displicència amb què s'havia recollit els cabells abans de sortir de casa.

—Me'ls recullo o me'ls deixo així? —m'havia preguntat davant del mirall.

—La combinació d'aquest escot amb els cabells recollits t'es-tilitza el coll i et fa molt elegant —li havia contestat jo. A mi m'excitava d'allò més el coll infinit de la Judit.

—T'hauries d'haver casat amb un cigne —em deia ella, bro-mejant.

I no anava errada perquè, ara que hi penso, és ben cert que la majoria de dones amb què he estat tenien coll de grívia. Això explica la fascinació que sempre m'ha provocat la Jeanne Hébuterne pintada per Modigliani. No em canso mai de mirar el retrat que la mostra amb l'esguard lleugerament decantat a la dreta i amb una cabellera gairebé rogenca que li descansa a les espatlles, sobre el vestit negre.

La història de Jeanne Hébuterne i Amedeo Modigliani, els amants de Montparnasse, és tan trista com la de *Les filles mortes*. Amb la diferència, però, que Jeanne Hébuterne, de vint-i-un anys, no suportava l'absència irremissible de l'amant. Tot just unes hores després de la mort de Modigliani, amb una filla de catorze mesos a l'hospici i una altra al ventre a punt de néixer, es llevava la vida llançant-se per la finestra de la que havia estat la seva habitació d'infantesa. Anouk Aimée en va fer una interpretació captivadora en aquella reflexió sobre la solitud que és *Montparnasse 19. I*, ves per on, no era Gérard Philipe, sinó Montand, qui havia d'haver encarnat Modigliani en el film. Però els productors temien que el públic rebutgés Montand per haver cantat a Moscou, després que els tancs russos fessin una carnisseria entre els obrers de Budapest, i van donar el paper a Philipe. Philipe el va fer, però va morir poc després. Tenia pràcticament la mateixa edat que Modigliani.

Deso les fotografies de la Judit a la capsa, em cau una gardènia seca que hi havia entremig, li faig un petó abans de tornar-la a lloc i il·lumino la pantalla de l'ordinador disposat a continuar escrivint. Potser no em fa cap bé mirar aquestes fotografies. Però són les fotografies més properes en el temps que tinc de la meva dona i no puc evitar cercar-hi, ni que només sigui en un gest o en una mirada, una clarícia del que s'esdevingué l'any passat.

•

Avui, tot fent cua per comprar el diari, he coincidit amb en Joan al quiosc del senyor Llorente, a la rambla del Celler. Des de la meua posició, he vist com, tot d'una, en arribar-li el torn, un cara de suro de vint anys que hi havia darrere seu li ha passat al davant com si fos mort i demanava una revista. En Joan se n'ha adonat, però no ha gosat exclamar-se perquè ha entès que, per a aquell jove impacient i de pell gruixuda, la lentitud de reflexos d'un vell no és motiu de respecte, sinó d'enuig. Nascut el 15 d'abril de 1921, ja fa anys que en Joan llegeix en els ulls dels joves que se'l miren el convenciment que va néixer vell. N'hi ha que el tracten com si fos un infant, amb aquella cantarella paternal que no té mala fe, però que és igualment ofensiva. D'altres, senzillament l'ignoren o el veuen com una nosa en el camí.

—Ara, quan pugues a un autobús, no s'aixeca ningú —em diu—. Ni tan sols els qui ocupen els seients reservats. Juguen amb el mòbil o tanquen els ulls i fan veure que dormen.

Jo hi veig la mà de l'evolució tecnològica, en tot això. Només cal veure la diferència de tracte que reben les persones grans al món rural en comparació a les que viuen a ciutat. En el món rural es valora l'experiència; a la ciutat, els coneixements. A pagès, el jove ha d'aprendre del vell. A ciutat, el vell ha d'aprendre del jove. Tots dos necessiten temps. El problema és que mentre el jove peuterrós té una vida per davant, el vell de ciutat no pot aprendre del seu nét perquè ja no li'n queda, de temps. Hi ha pobles, al món, on l'esperança de vida és de quaranta anys. A Europa, en canvi, la gent viu cada cop més temps i augmenta el nombre de vells, i serà en aquesta Europa on els vells deixaran de ser persones per convertir-se en andròmines. En una societat basada en la tecnologia, l'avi no pot transmetre cap coneixement al nét, perquè tot el que sabia ha quedat obsolet. I, per la mateixa raó, el nét tampoc no pot transmetre cap coneixement a l'avi, perquè allò que aquest aprendria, quan ho aprendria, també seria obsolet.

Per a en Joan i la Marieta, doncs, el món virtual resulta tan inaccessible com el món submarí. Deu mil anys després de l'edat

glacial, el món se situa al lllindar de la glaciació de les relacions humanes. Arriba l'era de la utilitat pràctica de les persones i de les coses. Ja fins i tot emmudim els campanars durant la nit amb l'argument que tothom té rellotge. Només una cosa pot impedir la mort del respecte pel llegat rebut, i és que siguem capaços de comprendre que la suma de coneixements i de títols universitaris no garanteix ni l'equilibri ni la intel·ligència, de la mateixa manera que la longevitat tampoc no garanteix l'excel·lència ni la saviesa.

La Marieta i en Joan compren el pa en una fleca de la rambla del Celler, just a cent passes de casa seva. És un establiment amb dues portes, la principal, amb dos esglaons, i una de petita al carrer del costat, amb una rampa per a cadires de rodes. Quan eren més joves gairebé ni se n'havien adonat, d'aquests esglaons. Però ara, per pujar-los, necessiten un passamà. I també el necessiten a la rampa, ja que fa massa pendent i no tenen prou força per pujar-la i encara menys per baixar-la. Malauradament, però, no n'hi ha, de passamans. A cap de les dues portes. I no pas perquè no n'hagin demanat un. Ho han fet moltes vegades. Però l'amo considera que no val la pena gastar-se vint o trenta euros en un estri per a persones que s'han de morir aviat. Ja va rondinar anys enrere, quan la normativa l'obligà a fer la rampa. «Per què, una rampa? Per si ve un paralític? I per un paralític que em deixa un euro jo me n'he de gastar trescents? Quins collons!» Del passamà, malauradament, no en diu res el codi d'accessibilitat, i cada migdia la Marieta i en Joan esperen al carrer fins que la dependenta, que és molt amable, els veu i surt amb la barreta de quart.

La Marieta ja fa temps que no pot pujar o baixar esglaons ni rampes de cap mena. Ni tan sols amb l'ajuda d'un passamà. El genoll dret no li permet pas aventures tan agosarades. Ja ha tingut més d'un disgust per fer-se la joveneta i en sap un munt de casos que els ha passat el mateix. Fa pocs dies, la senyora Montserrat Baylina, la que antigament havia estat mestra de la desapareguda llar d'infants de les germanes Roqué, al carrer de Villà, i que també viu a la rambla

del Celler, li va explicar que la seva veïna de sota, la senyora Grané, amb quaranta-set anys a cada cama, va acabar al terra de la cuina amb la nevera a sobre quan mirava de graduar-ne la temperatura. Es veu que, ajupida com estava, quan va voler aixecar-se no va poder i, en intentar-ho agafant-se a la nevera, aquesta, plena de coses, es va tombar i li va caure al damunt. En sentir el terrabastall, la senyora Baylina va córrer a telefonar-la, però, és clar, ningú no contesta el telèfon quan té una nevera a sobre. Per sort, però, tot va acabar bé, ja que la senyora Grané, amb penes i treballs, se'n va poder sortir i el seu únic problema, segons deia cridant per la finestra, era que algú la tragués de la cuina o que apartés aquella maleïda nevera de la porta. A cent anys coteta verda, va pensar la senyora Baylina, que camina ajudant-se amb un bastó.

La Marieta fa més bondat que la senyora Grané. Sempre ha estat molt disciplinada, la Marieta. Disciplinada i discreta. No li ha agradat mai discutir, ni tan sols quan té raó. Quan passa això, calla, aguanta el xàfec i se'n va. És el seu caràcter. Potser li ve de família, perquè no recorda pas discussions fortes entre els seus pares ni tampoc escridassades a ella o al seu germà, l'Alfons, que era una mica més gran. Normalment, el pare deia el que s'havia de fer i tothom ho acceptava. Eren una família molt senzilla del Poble-sec, un barri barceloní que havia estat escenari d'alguns dels fets més importants de la història de Catalunya i on la Marieta va conèixer en Joan, que vivia a prop. Ella era del carrer d'Elkano, d'una casa amb una inscripció a l'entrada que deia 1874, i en Joan era del carrer de la Riereta, d'una casa no gaire més nova. Avui dia tothom neix a la sala d'operacions d'un hospital, però en aquella època la gent ho feia a casa i, per tant, tant ella com en Joan eren fills veritables del seu carrer. Ella ho féu la nit del 24 d'agost de 1918 i no va marxar-ne fins que es va casar. A catorze anys va deixar d'anar a l'escola de les senyoretes Rosa i Rosita i va entrar a treballar en una casa de capses de cartró del carrer d'Urgell. Al número 23, gairebé tocant Tamarit. Era una feina manual. Folraven capses per posar-hi bombons, barrets, pasta

per a canalons... En folraven moltíssimes cada dia, sobretot quan el senyor Lledó corria per allà. No era un mal home, però es posava neguitós quan sentia aquella vintena de noies xerrant pels descosits. Pensava que la xerrera entorpia la producció i les esbroncava: «Vatua dena! No callareu, no! Xerreu més que un sac de nous!» I llavors la Nuri, que era la més valenta, li'n feia cinc cèntims per intentar embolicar-lo: «És que ha passat una cosa molt important, senyor Lledó». «Important?», replicava ell. «Aquí dins no hi ha res més important que la feina! D'espigolar, pocs es fan rics». Però, tot seguit, picat per la curiositat, demanava: «Es pot saber què és això tan important?» I llavors, la Nuri, el posava al corrent del safareig. La història de la Laieta, per exemple, va durar uns quants dies.

—Coneix la Laia, la de la pastisseria del carrer Tamarit? —digué la Nuri.

—La de can Gatell? És clar que la conec, si són clients nostres —respongué el senyor Lledó.

—I sap que té una filla de quinze anys?

—Sí, la Laieta. Ara fa poc que ha tornat de Sant Feliu de Pallers. Es veu que tenia l'àvia fotuda.

—Sí, sí, l'àvia... —va fer la Nuri—. Més aviat era la panxa de la Laieta, la que estava delicada.

—Què vols dir?

—Que ha tingut un fill i l'han dut a la Misericòrdia.

—Què em dius, ara?

—El van deixar al torn del carrer Ramelleres.

—No, dona —corregí la Neus—. L'han dut a Can Cavaller, que a Ramelleres ja no agafen bords.

—Tant se val, això —digué el senyor Lledó—. N'esteu segures del que dieu?

—Ens ho ha dit la Conxita, l'herbolària —confessà la Griselda.

—I ja ho sap del cert, això, la Conxita?

—El que no sàpiga la Conxita, senyor Lledó...

—I qui és el pare, doncs?

—Tothom diu que ha de ser en Guerau, el fill de l'espardenyeria Sureda —contestà la Nuri.

—En Guerau? —féu el senyor Lledó—. Potser sí. Ara que ho dius... És veritat que d'un temps ençà corre més per can Gatell que per can Sureda.

—Però la Conxita diu que el pare de debò no és en Guerau, sinó en Lluís Gatell, l'oncle de la Laieta —afegí la Griselda.

—Què?! —s'astorà el senyor Lledó—. No pot ser!

—Doncs ja s'ho pot ben creure, ja.

—Però si és casat, amb tres fills, i té trenta anys més que ella!

—Es veu que sempre li ha agradat la carn de faldeta —reblà la Nuri.

—Potser sí. Però això no excusa la Laieta —replicà el senyor Lledó—. En Lluís Gatell és un home, al capdavant. A mi, la Laieta, sempre m'ha semblat una noia massa riallera. I quan la dona mira i riu, és que vol piu i no t'ho diu.

—Segurament no viurà gaire, aquest nen —comentà la Nuri—. Diu la meva mare que hi ha més nadons que dides, a la Misericòrdia.

—Tant si viu com si mor, serà una vergonya per a la família Gatell —digué el senyor Lledó—. Ja n'esteu prou segures del que dieu?

—El que no sàpiga la Conxita, senyor Lledó...

La Marieta no deia res. Mai no deia res, quan es parlava d'aquesta mena de coses. Escoltava, somreia i continuava folrant capsos. No era que aprovés l'afer de la Laieta, és clar que no. A casa seva, amb un gran sentit religiós, sempre s'havien rebutjat aquests comportaments. Els homes són com són i tenen la seva naturalesa, *ja se sap*. Però una noia, una noia seriosa si més no, ha de saber quin és el seu lloc. Amb tot, li molestava la maldiença. No se sentia còmoda quan es criticava una persona absent i mirava de no participar-hi. Trobava que era una mesquinesa malparlar a l'esquena d'algú. Les coses s'havien de dir a la cara, i si no hi havia valor per fer-ho és que la persona difamada valia molt més que el difamador. En el cas de

la Laieta, tenia raó la mare de la Griselda quan deia que en sobreviuen ben pocs, dels nadons que entraven pel torn del carrer de les Ramelleres. Realment era així. Per sort, els darrers anys les coses havien millorat molt i ja no passava com en el segle anterior, que amb prou feines vivia un vint per cent dels infants acollits. La situació, al segle XIX, era molt dolenta, perquè de cada tretze nens que naixien a la ciutat n'hi havia un que era il·legítim. Això només a Barcelona. I, és clar, les borderies no donaven l'abast. No hi havia diners per pagar prou dides que els alletessin i, tard o d'hora, acabaven morint. A més a més, la borderia del carrer de les Ramelleres, que formava part de la Misericòrdia, havia estat una fàbrica i, per tant, no reunia les condicions bàsiques per fer de residència. A l'hivern els nadons s'hi morien de fred i a l'estiu s'hi morien de calor. D'aigua, en corria poca, la higiene era pèssima i l'espai resultava tan reduït que molts infants havien de dormir a l'oratori o als passadissos. D'altra banda, en no haver-hi infermeria, els malalts infecciosos no es podien aïllar i, com és lògic, el contagi feia estralls. Quan van obrir la casa de Can Cavaller, a Les Corts, tot va canviar.

Sortosament, hi havia també altres dides. Les dides externes. Eren dones que, per uns calerons, feien de dides a casa seva o hi acollien infants, la qual cosa suposava un respir per als hospicis. Normalment els tenien fins als cinc anys. El problema era que la fi d'aquest període esdevenia traumàtica per a molts d'ells, perquè equivalia a apartar-los de les persones que consideraven els seus pares. Uns pares, val a dir-ho, que no sempre eren bons, ja que la feina estava tan mal pagada, en comparació al que es cobrava fent de dida per al fill d'un cisteller o d'un vitraller, per exemple, que no s'hi dedicava precisament la flor i nata de cada casa i els maltractaments eren habituals. Després, quan el nombre d'infants abandonats va anar a la baixa i els sous de les dides van ser més elevats, les coses van millorar força.

Al vespre, tot sopant, la Marieta explicà als seus pares, en Les-tí i la Cínia, i al seu germà Alfons tot el que s'havia comentat a la

feina sobre la Laieta. L'Alfons no semblà gaire interessat, però els pares es van escandalitzar.

—Si en Gatell vigilés la seva filla com Déu mana, això no hauria passat —digué el pare, acomodant-se les ulleres, mentre menjaven la sopa.

—No la devien vigilar gaire, la Laieta, si tenia temps d'estar un dia amb l'oncle i un altre amb en Guerau —comentà la mare.

—Pel que jo sé, en Guerau n'està molt de la Laieta —digué la Marieta.

—Quants anys té, aquest xicot? —preguntà el pare.

—Divuit o dinou, em sembla.

—Doncs no li convé per marit.

—Per què?

—Un home a qui la xicota ja li posa les banyes abans de casar-se només pot ser un babau. I si ja va carregat de front de solter, imagina't com hi anirà de casat. El babau d'en Guerau, en diran.

—Aquí poden haver passat dues coses —digué la mare—. I totes dues deixen en mal lloc el noi. Una és que la Laieta li hagi fet creure que el fill és seu i que els pares s'ho hagin empassat. I l'altra és que, sabent-ne la veritat, els Gatell el facin beure a galet.

—Jo més aviat diria que és això —conclougué el pare.

—I no podria ser que l'oncle Gatell hagués forçat la Laieta i ella no gosi dir-ho per por d'un terrabastall familiar? —apuntà de sobte l'Alfons.

Ningú no contestà. Se'l miraren un instant en silenci i tot seguit continuaren menjant la sopa.

—Pobra de tu que et vegi sola amb el nét del carnisser —digué el pare a la Marieta dos segons després.

Quan passaven aquestes coses la Marieta tenia entre catorze i disset anys. Encara no coneixia en Joan i en sabia molt poc, de la vida. Això era normal entre les noies de l'època, perquè, si bé la vida, a la

major part del món, sempre havia estat més difícil per a les dones que per als homes, a Catalunya, en aquells anys, es concretava en coses que no sols tenien a veure amb la seva emancipació, sinó amb la seva dignitat. L'analfabetisme, per exemple, era molt més elevat en les dones que en els homes, ja que només hi havia una nena escolaritzada per cada quatre nens, i a la universitat només un de cada vuit estudiants era dona. D'altra banda, les dones, a més de patir salaris inferiors, tenien prohibides moltes coses. No podien ser jutgesses, ni notàries, ni funcionàries, ni registradores de la propietat. I si es casaven, encara era pitjor, perquè a partir d'aquell moment es convertien en una simple possessió del marit. Fessin el que fessin, tot requeria la seva aprovació. I si el desobeïen, el càstig podia arribar a quinze anys de presó. Es considerava que la raó de ser d'una dona era casar-se, tenir fills i consagrar la vida a la família. Per això, de casades, només treballaven fora de casa les dones de classe baixa. Totes les altres plegaven de la feina. I pobres d'elles que mai desobeïssin el marit o que tinguessin relacions amb un altre home, ja que la presó era segura.

Per sort, la situació va canviar el 1931, en proclamar la República el president Macià, i la Marieta va gaudir d'una adolescència amb uns valors molt diferents dels de la dictadura espanyola de Primo de Rivera. Després en vindria una de molt pitjor, però. Durant aquell petit parèntesi, tanmateix, Catalunya va fer un salt prodigiós. Va ser llavors, l'any 1935, quan el senyor Lledó va tenir un detall amb les seves treballadores. Va comprar un aparell de ràdio perquè els fes companyia. Si més no, això és el que els va dir. En realitat, però, es tractava d'una mena d'inversió, ja que esperava que les noies, en escoltar la ràdio, deixarien de xerrar i estarien més concentrades en la feina. I el cert és que la va encertar, perquè la majoria d'elles no en tenia, de ràdio, a casa, i estaven entusiasmades. Així, mentre folraven capses, la Marieta i les seves companyes escoltaven els programes de la Maria Teresa Gay-Solà i de la Rosalia Rovira a Ràdio Associació. La Rosalia Rovira, que era la locutora principal,

els agradava molt. Era una dona amb molta personalitat i amb les idees polítiques molt clares amb relació a Catalunya. Tan clares, que després de la guerra, en passar l'emissora a mans dels feixistes, la van tancar uns mesos a la presó i tot seguit la van deixar sense cap mitjà de subsistència. Ara ja deu fer molts anys que és morta.

•

La Marieta i en Joan, ara que ja són vells, recorden sovint amb la senyora Baylina les coses que feien per divertir-se quan eren joves i les comparen amb les que té a l'abast el jovent actual. Res a veure, és clar. Però eren feliços perquè ningú no desitja el que no coneix, i ells no coneixien res més. La vida era com era, i, de diversions, es pot dir que n'hi havia tantes com mosques blanques. Passejar per la Rambla els diumenges, per exemple, n'era una. No és que ells dos passegessin plegats. En aquella època, tot i viure a prop, encara no s'havien vist mai. Simplement feien el mateix, és a dir, el que feia tothom. De Canaletes a Colom i de Colom a Canaletes i torna a començar. Una altra diversió que també compartien amb les seves famílies era anar algunes tardes de diumenge al Círcol de Sants, al carrer d'en Galileu, per veure-hi pel·lícules i espectacles de varietats amb ventrílocs, ballarins, cantants còmics i prestidigitadors de tota mena. Ben poques vegades anaven als cinemes elegants. Els seus pares no s'ho podien permetre. Havia de ser una ocasió especial, com ara Nadal. Fou així, precisament, com a regal avançat de Nadal, que el 22 de desembre de 1935 el senyor Lestí, el pare de la Marieta, comprà entrades per a tota la família per veure, en sessió de nit, la versió de Max Reinhardt d'*El somni d'una nit d'estiu*, al Maryland. Disset pessetes i seixanta cèntims li va costar la broma! Però s'ho valia, perquè tant Ràdio Associació com Ràdio Barcelona n'havien parlat força i tots quatre en van sortir contents. Si haguessin anat a la sessió de gala, dos dies abans, haurien hagut de pagar quaranta pessetes. Quin disbarat! La pel·lícula era una mica estranya, però la feien James Cagney i Olivia de Havilland i hi apareixien unes fades meravelloses. Amb tot,

l'esdeveniment de debò va ser la inauguració del Maryland una mica abans. Barcelona n'anava plena. El va crear la Federació de Joves Cristians i la Marieta hi va tornar uns anys més tard per veure-hi *El misteriós doctor Carpis*, inspirada en el *Faust* de Goethe i en el *William Wilson* de Poe. Era una pel·lícula alemanya que en realitat es deia *L'estudiant de Praga* i que la va impressionar molt, perquè explicava la història d'un jove amb deliris de grandesa que es veia perseguit per la seva pròpia persona després que el diable, a canvi de concedir-li el que volia, agafés la seva imatge, reflectida al mirall, i la convertís en una versió malsana d'ell mateix. Uns mesos després, d'acord amb el procés d'espanyolització ferotge que va iniciar el franquisme, la sala va canviar de nom i durant uns anys, aprofitant que era a la plaça del bisbe Urquinaona, va deixar de dir-se Maryland per dir-se *Plaza*. El Maryland, però, no va ser l'únic cinema que va haver d'espanyolitzar el seu nom. N'hi hagueren molts més. Per exemple, el Manelic, del carrer de Sant Jordi, es va transformar en Albéniz, i el Manon, de la Riera de Vallcarca, molt a prop d'un convent que havia comprat en Jacint Verdaguer, es va convertir en Mahón. Va ser així, també, com els noms de tots els catalans van ser traduïts a l'espanyol. Si algú es deia Pau Casals, per exemple, s'havia de dir Pablo Casals. Si fa no fa com la nazificació que va dur a terme el govern de Vichy, quan va ordenar que el Théâtre Sarah Bernhardt de París es digués Théâtre de la Cité, perquè Bernhardt era jueva.

Ser present en aquesta conversa aparentment banal de la Marieta i en Joan amb la senyora Baylina va tenir un significat molt especial per a mi. Tan especial, que no l'he oblidada mai. I una de les raons rau en el fet que en aquell moment jo desconeixia el cognom de la senyora Baylina. Tothom al barri la coneixia com *la senyora Montserrat* i jo mai no m'havia preocupat d'anar més enllà; entre altres coses perquè la nostra coneixença, per bé que molt agradable, no deixava de ser superficial. Aquell dia, però, vaig escoltar dels seus lla-vis un relat que em va semblar un regal que em feia la providència. I no ho dic pas per la narració en si mateixa, que era colpidora i tràgica,

sinó pel seu protagonista. Va començar explicant que era nascuda a Sant Cugat, però bagenca de soca-rel, amb la mare de Súria i el pare de Callús, i que havia tingut un parent llunyà a Santpedor que es deia com ella, Baylina, però amb i llatina, és a dir, Bailina —hi havia bagencs Baylines i Bailines— que va estar-se quatre anys al camp d'extermini de Mauthausen. Havia combatut com a oficial de l'exèrcit republicà contra Franco i, en acabar la guerra, es va exiliar a França on va lluitar contra el nazisme fins que els alemanys el van agafar i el van deportar. Per sort, va estar destinat a oficines i allà, fent tripijocs amb els papers, va poder salvar la vida d'alguns presoners que eren enviats a la pedrera del camp, com ara un amic seu, també bagenc, que es deia Amat-Piniella. Em vaig quedar garratibat, en sentir-ho, perquè l'home de qui parlava la senyora Montserrat, el senyor Josep Bailina de Santpedor, era el mateix Josep Bailina que m'havia salvat la vida a París, el 1967, quan jo tenia disset anys. No vull avançar esdeveniments, ara no és el moment d'enraonar sobre aquest home, ho faré més endavant, però sí vull deixar constància de la gran alegria que vaig experimentar en poder evocar-ne la persona a través d'algú que l'havia conegut.

•

Curiosament, minuts després d'aquella conversa a la rambla del Celler, en Joan i la Marieta van tenir un gran ensurt. Van comprar una barreta de pa per acompanyar el dinar, van arribar a casa, es van treure la jaqueta, i just en el moment que en Joan era al lavabo, va sonar el telèfon. Havia de ser algú que els coneixia bé, ja que va tenir prou paciència d'esperar-se abans que la Marieta despengés. Potser es van sentir deu trucs ben bons abans no va contestar.

—Digui'm?

—Que és la senyora Maria, vostè? —preguntà una veu masculina.

—Sí, sóc jo. Qui demana?

—Trucava per saber si els va bé que passi demà a veure el pis?

—El pis? Quin pis?

—El seu, és clar.

—Nosaltres no ensenyem el pis —digué la Marieta.

—La immobiliària m'ha dit que parli amb vostès per posar-nos d'acord amb l'hora —insistí la veu masculina.

—Quina immobiliària?

—La immobiliària.

—Em sembla que s'equivoca.

—No, no. La immobiliària m'ha dit que vostès marxen i que, si m'interessa, podré ocupar el pis a primers del mes vinent.

—Marxar, nosaltres? Qui l'hi ha dit, això? —preguntà la Marieta cada cop més nerviosa.

—La immobiliària —contestà la veu masculina.

—Doncs s'equivoca. No tenim intenció de marxar. —La Marieta volia aparentar fermesa, però la veu li tremolava massa perquè no es notés.

—Això no pot ser. El carrer i la zona m'agraden molt i ja tinc el pis mig emparaulat amb la immobiliària, perquè es veu que hi ha més persones que el volen.

—Emparaulat, el pis?

—I tant!

—Què vol dir, emparaulat?

—Sap què? —digué la veu masculina molt irritada abans de penjar el telèfon—. Avui mateix parlaré amb la immobiliària. M'han dit que el pis estarà lliure a final de mes i no puc esperar més temps.

La Marieta encara tenia l'auricular a la mà quan va aparèixer en Joan:

—Qui era?

La Marieta, però, estava massa nerviosa per mentir al seu home i estalviar-li el disgust. En Joan ja feia molt de temps que patia dels nervis i era propens a les depressions. Qualsevol discussió, per petita que fos, el trasbalsava i l'empenyia a renegar i a maleir, la qual cosa encara l'enfonsava més perquè no s'hi reconeixia i entrava

en un cercle viciós en què, com l'*estudiant de Praga*, es convertia en víctima i botxí alhora.

Malauradament, quan ja feia anys que aquestes transformacions havien minvat fins a gairebé desaparèixer, van començar els atacs de la immobiliària de l'Ignasi Ferragut. Aquest cognom sempre duia records contraposats a la Marieta, per bé que mai, fins ara, no l'havia sentit relacionat amb Finques Benestant. L'esmentà una de les moltes persones que trucaven i ella ho comentà amb en Joan, però ell no en va fer cabal: «De Ferraguts, n'hi ha molts, dona. Que en deu fer, d'anys, que aquella gent és sota la llosa».

L'assetjament havia començat feia un parell de mesos amb la visita d'un home amb cara d'iguana, malagradós i de pocs brocs, per dir-los que necessitaven el pis i que haurien de marxar. Els donaven tres mesos de temps per buscar-se'n un altre. La Marieta i en Joan van dir que no, que en aquell pis hi havien viscut gairebé mig segle i que no tenien cap intenció d'anar-se'n. A més, quin sentit tindria canviar de pis a la seva edat? Però l'home va dir que la immobiliària volia el pis fos com fos, i va continuar insistint. Ho va fer de totes les maneres. Fins i tot va arribar a oferir-los que visquessin de franc el darrer mes. També els va dir que ell mateix s'encarregaria de trobar-los un pis adaptat a les seves necessitats. De fet, ja en tenia un al passeig de Torreblanca, tocant a l'avinguda de Cerdanyola. Però el van rebutjar perquè, a banda que no volien marxar de cap manera, era caríssim i, segons els van dir els amics, no hi entrava mai el sol i s'haurien deprimir al cap de dos dies de ser-hi.

Fallits els intents de fer-los fora de grat, la immobiliària va canviar d'estratègia i va passar a l'assetjament directe. Un cop a la setmana venia algú que tenia clau de la cambra dels comptadors de l'aigua i en reduïa la pressió, cosa que obligava en Joan a baixar a l'entrada i manipular el regulador. També havia de baixar quan els tancaven el gas i es quedaven sense poder cuinar i sense calefacció. Altres dies manipulaven els cables del porter automàtic i quan venia algú a veure'ls, com que no el sentien, marxava pensant-se que no

hi eren. Algunes persones, en estar-ne assabentades, els trucaven pel mòbil, però això obligava en Joan a baixar al carrer per obrir-los la porta, i el trasbals era constant. De les avaries, d'altra banda, encara que es tractés de la fuita d'una canonada, l'empresa d'en Ferragut no volia saber-ne res i les reparacions, que eren molt costoses, se les havien de pagar ells. De fet, les persones amb qui parlaven, sempre que telefonaven a la immobiliària, els feien sentir-se estúpids i els tractaven com si no sabessin explicar-se o no hi toquessin. Tanmateix, l'home amb cara d'iguana va tornar. Es va presentar a casa seva sense avisar i els va amenaçar. Al principi, quan era a la porta, com que volia entrar, feia un posat amable, com si hagués canviat d'actitud i estigués disposat a reconsiderar la situació. Però un cop a dins, va dir-les sense engaltar:

—Sàpiguen que la nostra paciència té un límit. Necessitem aquest pis i han de marxar.

—Però nosaltres tenim contracte indefinit —digué en Joan, agafant la seva dona per un braç per por que li fallés el genoll dret.

—Com si el tenen per a tota l'eternitat —replicà l'home, sense mirar cara ni ulls—. He dit que han de marxar.

—Però la llei diu que...

—La llei diu que aquest pis és nostre i no els volem aquí. Volem que se'n vagin, comprenen?

—I on vol que anem, a la nostra edat? —intervingué la Marieta.

—Aquest no és problema de la immobiliària, senyora.

—Fa més de quaranta de anys que som aquí, sempre hem pagat el lloguer puntualment i ara que tenim noranta anys vol que marxem? —insistí la Marieta—. Que no té sentiments, vostè?

—Deixi's estar de sentiments. La vida està molt malament i no ens podem permetre de tenir un pis ocupat per dos vells que paguen un lloguer de l'any de la picor!

—Sentim molt els seus problemes, senyor —digué en Joan, sorprès que la veu no li tremolés com li tremolaven les cames—.

Però la meva muller i jo ens hem assessorat i no pensem marxar d'aquest pis.

—Que no en pensen marxar, diu? Ens ho diu a nosaltres, que en som els propietaris?

En Joan no tenia forces per dir res més. El cor li batejava tan ràpid que es va espantar i va pensar que es moriria allà mateix.

—Però vostè, vell xaruc, que l'han de treure en un cabasset al sol, qui s'ha pensat què és? —va dir l'home amb cara d'iguana—. Amb prou feines s'aguanta dret i es vol fer l'heroi. Miri's al mirall, home, miri's al mirall!

—Que se'n pot anar, si us plau? —pregà la Marieta notant que el seu marit es recolzava més en ella que no pas l'aguantava.

—I tant que me'n vaig! Però han begut oli, saben? Han begut oli! Els farem la vida impossible.

—Ja fa temps que ens la fan, la vida impossible, senyor —digué la Marieta.

—Doncs això no serà res comparat amb el que els espera. Res! Si hi ha una cosa segura és que deixaran aquest pis tant sí com no. Com hi ha món que serà així!

L'home obrí la porta caraestirat i va semblar que de bona gana l'hauria tancada amb un cop ben sonor, però se n'estigué i va optar per deixar-la oberta. Amb la porta de l'ascensor, en canvi, fou menys considerat.

• •